

dr Marta Czeropska

Wyższa Szkoła Administracji Publicznej im. St. Staszica w Białymstoku

Ewaluacja w edukacji – oczekiwania i poziom ich spełnienia

Powszechnie przyjmuje się, że ewaluacją w edukacji, jej rezultatami zainteresowani są przede wszystkim bezpośredni odbiorcy, czy dokładniej „bohaterowie pierwszego planu ewaluacyjnego” – uczniowie, nauczyciele i rodzice uczniów, którzy podlegają działaniom ewaluacyjnym.

„Ewaluacja powinna służyć potrzebom informacyjnym aktualnych i potencjalnych grup zainteresowanych obiektem ewaluacji.”¹

Istotnym zastosowaniem ewaluacji jest badanie potrzeb odbiorców tego procesu. Dzięki uzyskanym informacjom istnieje możliwość dostosowania działań do oczekiwań i potrzeb zainteresowanych w konkretnej szkole czy placówce. Może również badać stopień zadowolenia uczniów, rodziców, nauczycieli z działań szkoły.

Jest to jednak zawężony punkt widzenia. Rezultaty ewaluacji budzą także zainteresowanie wielu grup społecznych, które bezpośrednio nie wpływają na realizację ewaluacji szkolnej, ale wykorzystują jej efekty.

Warto więc zadać sobie pytania:

- Kto jest „udziałowcem” (*stakeholder*) ewaluacji szkolnej?
- Jakie oczekiwania wobec tego działania edukacyjnego mają poszczególne grupy?
- Czy osiągają satysfakcję z efektów ewaluacyjnego działania szkół?
- Jak wykorzystują otrzymane informacje?

Różne grupy społeczne formułują swoje oczekiwania wobec ewaluacji szkolnej. Oto najważniejsi „udziałowcy” tego procesu:

I grupa:

- uczniowie
- nauczyciele
- rodzice

II grupa:

- nadzór pedagogiczny
- szkoły wyższych szczebli
- administracja lokalna
- działacze, doradcy, teoretycy w dziedzinie ewaluacji

III grupa:

- ekonomiści
- politycy²

¹ Parzęcki R., Nyckowska I., *Autoewaluacja jakości pracy nauczyciela* [w:] *Ewaluacja jakości pracy nauczyciela*, red. Ryszarda Cierzniewska, Bydgoszcz 2003, s. 150.

² Niemierko B., *Między prawdą a skutecznością – perspektywy oceniania szkolnego*. XVI Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej nt. „Teraźniejszość i przyszłość oceniania szkolnego”.

Oczywiście nie jest to lista zamknięta, można ją uzupełniać na podstawie szerszej analizy powiązań edukacji z innymi sferami życia społeczno-ekonomicznego.

Każda z tych grup inaczej postrzega potrzebę działań ewaluacyjnych i formułuje swoiste oczekiwania wobec tego procesu. Konfrontacja oczekiwań i wyników pociąga za sobą ocenę funkcjonowania szkolnictwa, budzi zadowolenie i akceptację (np. wobec działań reformatorskich) lub rozgoryczenie, rozczarowanie i ostrą krytykę współczesnej szkoły i decydentów oświatowych.

Przyjrzyjmy się, jakie oczekiwania są najczęściej formułowane przez poszczególne grupy, a jakie są doświadczenia w zakresie poziomu ich realizacji.

Tabela 1. Oczekiwania wobec ewaluacji I grupy uczestników ewaluacji i ocena poziomu spełnienia tych oczekiwań

Uczestnicy ewaluacji	Oczekiwania	Poziom realizacji
Uczniowie	<ul style="list-style-type: none"> - oceny powinny być „sprawiedliwe” (zgodne z posiadaną wiedzą) - powinni motywować do nauki - kryteria oceny mają być przejrzyste i zrozumiałe - oczekuje się od nauczyciela obiektywizmu 	<ul style="list-style-type: none"> - kryteria oceny nie zawsze są jasne dla uczniów - nauczyciele kierują się subiektywną oceną, uwzględniającą nie tylko wiedzę i umiejętności ucznia, ale także ogólną opinię o uczniu - forma komunikowania ocen często obniża motywację do dalszej nauki
Nauczyciele	<ul style="list-style-type: none"> - oceny powinny określać poziom wiedzy ucznia - mają zachęcać do systematycznej nauki - są odzwierciedleniem poziomu pracy dydaktycznej nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> - uczniowie „grają” ocenami, często chcą „zdobyć” ocenę przy minimalnym nakładzie pracy - uzyskiwane oceny nie zawsze gwarantują rozwój motywacji do nauki - brak motywacji uczniów uniemożliwia właściwą ocenę pracy nauczyciela
Rodzice	<ul style="list-style-type: none"> - przyjmują, że za poziom osiągnięć dziecka odpowiada szkoła - pragną przejrzystości w odczytywaniu kryteriów oceny - są gotowi na współpracę w regulowaniu uczenia się dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> - porażki i niepowodzenia w uczeniu się dziecka tłumaczą niewłaściwym postępowaniem nauczycieli (zarzut subiektywizmu i uprzedzeń) - nie są wystarczająco informowani o kryteriach oceny - zarzucają nauczycielom brak chęci współpracy w regulowaniu uczenia się

W powyższej tabeli mamy tylko przykłady oczekiwań wobec ewaluacji tych, którzy bezpośredni ją realizują i równie bezpośrednio doświadczają skuteczności i satysfakcji z ewaluacyjnego działania szkoły. Można dostrzec, iż na każdym poziomie oczekiwania nie znajdują pełnego odzwierciedlenia w praktycznym działaniu. Konsekwencją tego są najczęściej konflikty pojawiające się w relacjach uczeń – nauczyciel – rodzic, podłożem tych nieporozumień staje się szkolna ewaluacja.

Tabela 2. Oczekiwania wobec ewaluacji II grupy „udziałowców” i cena poziomu spełnienia tych oczekiwań

„Udziałowcy”	Oczekiwania	Poziom realizacji
Nadzór pedagogiczny	- wyniki uzyskiwane przez uczniów powinny odpowiadać standardom edukacyjnym - osiągnięcie standardów świadczy o jakości funkcjonowania systemu edukacyjnego	- przyczyn uzyskiwania wyników ewaluacji poniżej wyznaczonych standardów poszukuje się nie w błędnych decyzjach nadzoru, lecz w braku chęci do nauki po stronie uczniów
Szkoły wyższych szczebli	- osiągnięte przez uczniów wyniki uczenia się stanowią materiał wyjściowy do rozszerzania wiedzy na wyższym poziomie	- często szkoły wyższych szczebli muszą obniżyć poziom własnej pracy, dostosowując się do wyników otrzymywanych przez uczniów (studentów) na wcześniejszych etapach kształcenia
Administracja lokalna	- wyższy poziom wyników ewaluacji, zgodny ze standardami edukacyjnymi (wyższa jakość wykształcenia) daje w perspektywie gwarancję, szansę lepszego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu	- niższe wyniki kształcenia powodują konieczność opracowania nowych założeń polityki społecznej w regionie i podjęcia działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu
Działacze, doradcy, teoretycy w dziedzinie ewaluacji	- ewaluacja powinna mieć charakter pomiaru dydaktycznego, zapewniając rzetelność, trafność, obiektywizm oraz bezstronność i dokładność	- wiele działań ewaluacyjnych ma charakter intuicyjny, nie uwzględniając zastosowania wyznaczników pomiaru dydaktycznego

Wymienione powyżej grupy zainteresowane poziomem ewaluacji i kierujące wobec niej określone oczekiwania wskazują, że wyniki szkolnego oceniania są ważne nie tylko dla tych, którzy ją realizują. Dobrym przykładem zainteresowania, zaangażowania i polemiki na temat ewaluacji są tegoroczne wyniki egzaminu maturalnego, zwłaszcza wyniki uzyskane z matematyki. Maturę w tym roku (2011) określono „katastrofą maturalną”³, gdyż co czwarty uczeń nie poradził sobie z zadaniami egzaminacyjnymi, a najgorsze rezultaty pojawiły się z matematyki. Rozgorzała dyskusja i wzajemne oskarżanie się, pracownicy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej obwiniali uczniów („słaby rocznik”), nauczyciele mieli pretensje do reformatorów polskiej szkoły, a uczniowie mieli żal do nauczycieli, iż nie potrafili skutecznie przekazać im wiedzy i odpowiednio zmotywować do nauki. A wszyscy zwrócili się przeciwko politykom i ich decyzji wprowadzającej w zeszłym roku, po wielu latach nieobecności, matematykę jako przedmiot obowiązkowy.

Analizując wskazania w tabeli 2., ponownie można dostrzec rozbieżność pomiędzy oczekiwaniami wobec ewaluacji a poziomem ich realizacji. Tym razem taka rozbieżność rodzi już nie tylko konflikty, ale powoduje także zamieszanie w szerszym obszarze życia społecznego.

³ Kaim Maja, Radosław Wesołowski, *Kulisy maturalnej katastrofy*, „Wprost”, 11-17 lipca 2011, nr 28, s. 52-53.

Powyższy wniosek znajduje także odzwierciedlenie w informacji zawartej w tabeli 3., która prezentuje postawy III grupy „udziałowców” szkolnej ewaluacji.

Tabela 3. Oczekiwania wobec ewaluacji III grupy „udziałowców” i ocena poziomu spełniania tych oczekiwań

„Udziałowcy”	Oczekiwania	Poziom realizacji
Ekonomiści	edukacja jest elementem państwowego systemu ekonomicznego, jest swoistą inwestycją w perspektywie długoterminowej, wymaga racjonalności wydatków na podstawie wyników ewaluacji (zwłaszcza zewnętrznej)	niskie wyniki kształcenia burzą koncepcję dotyczącą wydatków na edukację i perspektywę rozwoju ekonomicznego
Politycy	właściwy poziom wykształcenia młodego pokolenia zapewnia ciągłość kultury narodowej, postęp cywilizacyjny kraju oraz rozwój ekonomiczny	słabe wyniki ewaluacji powodują obniżenie poziomu wymagań w celu upowszechnienia wykształcenia

Oczekiwania rodzą nadzieję, budzą optymizm, a występujące trudności w spełnianiu tych oczekiwań stają się przyczyną niepokojów społecznych, polemik, a niejednokrotnie walki politycznej. Dostrzec można to zjawisko w okresie przedwyborczym, kiedy w każdym programie politycznym edukacja staje się elementem przetargów politycznych, tworzenia konkurencyjnych pomysłów związanych z akcentowaniem wagi wykształcenia w tworzeniu lepszych warunków społecznego bytu.

Osoby zainteresowane pracą szkoły ewaluacja angażuje w podnoszenie jakości jej funkcjonowania oraz wnosi wkład w demokratyzację życia szkolnego. Wynik wartościowania w procesie ewaluacyjnym może prowadzić do decyzji i dawać początek efektywnego zarządzania.

Ewaluacja nie jest wartością samą w sobie. Wnioski z ewaluacji muszą być wpisane w plan rozwoju szkoły opisujący zmiany, jakie należy wdrożyć. Ewaluacji można i trzeba dokonywać, jej sensem jest doskonalenie pracy szkoły.

Analiza oczekiwań wobec ewaluacji i badanie poziomu ich spełniania w odniesieniu do różnych grup zainteresowań stanowi podstawę podejmowania decyzji dotyczących zmian wobec szkoły i systemu edukacyjnego.

Regulatorem budowania korelacji oczekiwań i ich spełniania stają się standardy edukacyjne, które „służą *zapewnieniu jakości kształcenia*, czyli spełnieniu oczekiwań społecznych w zakresie edukacji szkolnej”⁴.

Edukacja jest ważną inwestycją społeczną, gospodarczą i polityczną. Wykształcenie i kompetencja ludzi stają się najważniejszymi wartościami współczesnej cywilizacji informacyjnej oraz społeczeństw opartych na wiedzy. Ważna staje się odpowiedź na pytanie, czy uczniowie uzyskali określone osiągnięcia. „1. *Uczeń* potrzebuje informacji o wyniku uczenia się [...] 2. *Nauczyciel* potrzebuje stałego dopływu informacji o wynikach swoich działań, by skutecznie kierować przebiegiem uczenia się danego przedmiotu przez uczniów [...]

⁴ Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002, s. 118.

3. *Społeczeństwo* potrzebuje wykształconych kadr pracowniczych o dokładnie sprawdzonych kwalifikacjach [...]”⁵.

Oczekiwania rodzą nadzieje na osiągnięcie własnych celów, motywują do działania. Jednakże ewaluacja szkolna jest procesem różnorodnie determinowanym. Jak wykazano, budzi zainteresowanie różnorodnych grup społecznych i wyobrażenie sobie, iż spełni oczekiwania każdego z „udziałowców” działań ewaluacyjnych, jest utopią. Jednakże analizowanie tych oczekiwań powinno stać się podstawą procesów decyzyjnych zmierzających do doskonalenia powszechnego systemu edukacji.

Doskonalać organizację ewaluacji w szkole, warto przypomnieć sobie myśl sformułowaną przez Wiliama Edwardsa Deminga: *Nigdy nie jest możliwa perfekcja – zawsze możliwa jest poprawa.*

⁵ Niemierko B., op.cit., s. 120.